

Bæredygtighed i børnehøjde

Emneinddelt idekatalog til børnehaver

Indledning	2
Baggrund.....	2
Proces.....	3
Fælles proces for flere institutioner.	3
Hver institution kører sin egen proces.	3
Affald og sortering	4
Mad	11
Ressourcer.....	12
Genbrug.....	13
Energi.....	18
Vand.....	19
Velvære i institutionen.....	22
Naturaktiviteter	22
Agent-kapper og historiefortælling.....	23
Skraldesange	24
Skraldehistorier fra Skanderborg	26
Lossepladser gennem tiderne i Skanderborg	29

Indledning

Dette idekatalog indeholder aktiviteter, man kan lave med børnehavebørn om bæredygtighed. Aktiviteterne/ideerne er samlet op hos børnehaver i Skanderborg Kommune i perioden februar 2016 – april 2021 i et projekt kaldet: "Bæredygtighed i børnehøjde". I kataloget er der også samlet mange gode links til relevante aktiviteter. Ideerne kan bruges af den enkelte daginstitution, men også bruges i en koordineret indsats med flere daginstitutioner.

Den årlige gentagelse virker på både børn og voksne og medfører hver gang nogle nye blivende vaner for den enkelte og for institutionen.

Brug dette katalog som opslagsværk til at få gode ideer.

Kontaktpersoner hos Skanderborg Kommune er:
Dorte-Holst Rafn, leder af Børnehuset Bakketoppen
Susanne Skårup, klima- og energimedarbejder hos Skanderborg Kommune

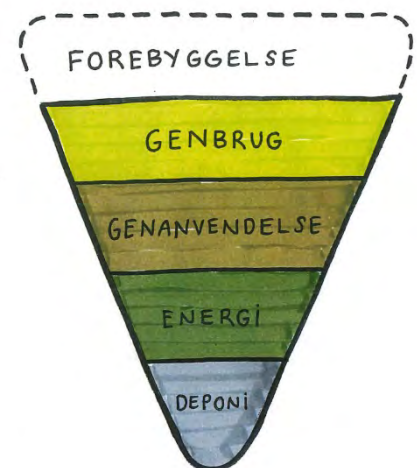
Dette katalog og diverse foldere, plakater og tegninger at snakke ud fra kan findes på www.skanderborg.dk. Søg på "Bæredygtighed i børnehøjde".

Baggrund

Forbrug og smid væk kulturen betyder et meget stort forbrug af ressourcer og energi. Danskerne forbruger så meget, at der ville være brug for 4 jordkloder, hvis alle på jorden skulle kunne bruge lige så meget som os. Produktion og transport af ressourcer forbruger energi, som forårsager udledning af CO₂ og dermed påvirker vores klima. Den mest effektive måde at nedbringe vores udledning af klimagasser er at undgå brug af energi – i Danmark såvel som i udlandet (ved vores import af varer).

Interessante tal:

- Hvert kg ny plast, vi køber, forårsager ca. 2,5 kg udledning af CO₂.
- Nyt legetøj forårsager ca. 15 kg CO₂, når vi køber for 100 kr.
- Madforbrug betyder ca. 3 tons CO₂-udledning om året pr dansker. Heraf skyldes ca. 10 % (300 kg) madspild.
- Vores forbrug af "ting og sager" forårsager 4 tons CO₂ om året pr dansker.
- Omsmelting af aluminiumsdåse til ny dåse koster ca. 12 gange mindre energi end at udvinde ny aluminium og producere en ny dåse.

Derfor er det vigtigt at undgå madspild og sørge for at ting bliver genbrugt eller genanvendt – eller måske slet ikke købt.

*Affalds hierarki fra Renosyd.
Vi skal have mest forebyggelse og mindst deponi.*

Proces

Fælles proces for flere institutioner.

Dette kan en på rådhuset måske stå for. Fx:

- Koordinere tidspunkt for aktiviteter i institutionerne, så de foregår samtidig.
- Pressemeddelelser om aktiviteterne før, under og efter.
- Fælles afsluttende udstilling, fx på rådhuset, biblioteker, plejehjem.

Borgmester Jørgen Gaarde åbner udstilling på Fælleden i Skanderborg, april 2017

- Stafet/vandehistorie fra institution til institution om, hvad der sker i projektperioden om bæredygtighed. Fx oplevet af en fiktiv dukke, der går på omgang. Historierne formidles løbende til alle deltagende institutioner, som kan bruge dem til højtlesning.
- Konkurrence/udstilling i hver institution, som en dommerkomité tager rundt til og præmierer de deltagende institutioner.

Hver institution kører sin egen proces.

Her er nogle ideer:

- Nyt emne hver uge. Fælles opstart mandag, fx med (dukke)teater om emnet. Fælles afslutning af emnet om fredagen med historiefortælling (børn fortæller historie om hvad de har lært, pædagog tegner) og udstilling. Hver stue kører derimellem sit eget forløb.
- Større afslutning med forældrekafe og udstilling/aktivitet. Udstillingen/aktiviteten kan fx være i institutionen, på lokal skole, plejehjem, bibliotek, i kulturhus eller på rådhuset.
- Forældre kan hjælpe med at hente børn hjem fra udstilling - eller aktivitet - ude i byen.
- Optag film jævnligt, så det kan bruges til en samlet film om forløbet til fx hjemmeside og udstilling.
- Filmen kan bruges af institutionen selv, men kan også sættes sammen med film fra andre af kommunens institutioner og vises på fx rådhus og biblioteker.

Grønne Spirer er Friluftsrådets grønne mærkningsordning for dagplejere, vuggestuer og børnehaver. Grønne spirer fokuserer på udeliv, natur og miljø og en grøn og sund hverdagskultur i institutionerne: <https://groennespirer.dk/>

Affald og sortering

Stafet med sortering af affald på Bjedstrup Skole i marts 2017

Affald og sortering

- Børnene har (rengjort) skrald med hjemmefra – sorteres sammen.
- Børnehave udfordrer skolebørn i at sortere (rengjort) affald hurtigt. Fx som stafet, hvor skolebørn henter affald i den ene ende af gymnastiksal og afleverer det i den anden ende, hvor de skal sorteres korrekt. Børnehavebørnene (og pædagoger) hjælper skoleeleverne med at sortere rigtigt. Konkurrence på hvor lang tid de enkelte klasser tror det tager at sortere det hele.
- Fokus på, at når vi fjerner skrald, giver det plads til naturen. Det er primært naturen, man skal se og ikke skraldet.
- Hav poser med på ture til opsamling af skrald.
- Saml affald på legepladsen sammen med børnene, fx en gang om måneden.
- Lav udstilling af opsamlet affald i et hjørne af legepladsen til forældrene.
- Affaldsløb/stjerneløb om affald, fx sortere bunke med skrald og vurdere hvor længe skraldet er om at nedbrydes.
- To skåle på mad-bordet til sortering til hhv. kompost og forbrænding.
- Madpakker uden emballage på små ting i madpakken.
- Udstilling i garderoben af ugens/dagens emballage fra madpakker i lukkede gennemsigtige poser/holder.
- Forsøg med hvor hurtigt ting nedbrydes. Grav ned i jorden: mønt, æbleskrog, cigaretskod, plastikskovl, glas, plastik, sølvpapir. HUSK at markere, hvor affaldet er gravet ned. Alternativt sæt skraldet op på en planke, som graves ned, så kan man få al skraldet med op.
- Deltag i Naturfredningsforeningens årlige affaldsindsamling for institutioner.
- Anskaf gribetang til affald. De er eftertragtede og er en motorisk udfordring for børn.
- Besøg Renosyd/værdiparken efter aftale med Renosyd.
- Fortæl affaldshistorier. Find 3 rigtige historiske fortællinger fra Skanderborg sidst i kataloget.
- Snak med børnene om glas, plastik og metal som ressource i stedet for affald. Fx ud fra figureerne på side 8-10.

Indsamlet skrald i nærområdet. Børnehaven Tusindfryd

Ophængt tidslinje over hvor lang tid det tager at nedbryde skrald. Børnehaven Tusindfryd.

Til stjerneløb i Bjedstrup Børnehus. Hvad hører til i naturen og hvad gør ikke. Hvad må komme i komposten.

Bjedstrup Børnehus inviterede forældre til skraldesortering i samarbejde med deres barn/børn. Børnene har gennem projektet haft 5 stk. skrald med hjemmefra. Alt skrald blev lagt i en dyngge foran containerne, hvorefter det skulle sorteres. Bagefter var der forældre kaffe-hygge.

Børnene sætter forskellige typer affald på bræt, som de graver ned, og senere graver op for at se nedbrydning

Børnehuset Eskebækparken

"Skraldebil", ca. 150 cm høj, til at sætte skrald på.
Børnehuset Viften 2017

	Tyggegummi: 10 år
	Plastflaske: 500 år
	Aluminiumsdåse: 500 år
	Bananskræl: 2-5 uger
	Ispind: 10 år
	Glasflaske: 1.000.000 år
	Cigaretskod: 1-5 år
	Ispapir: 2 år
	Kapsler: 100 år

Holdbarhed i jorden

Se her hvor længe affald er om at nedbrydes i naturen:

<http://www.skoven-i-skolen.dk/content/saml-skrald>

Link til Naturfredningsforeningen om affaldssortering for institutioner:

<http://www.affaldsindsamlingen.dk/skoler-og-institutioner/>

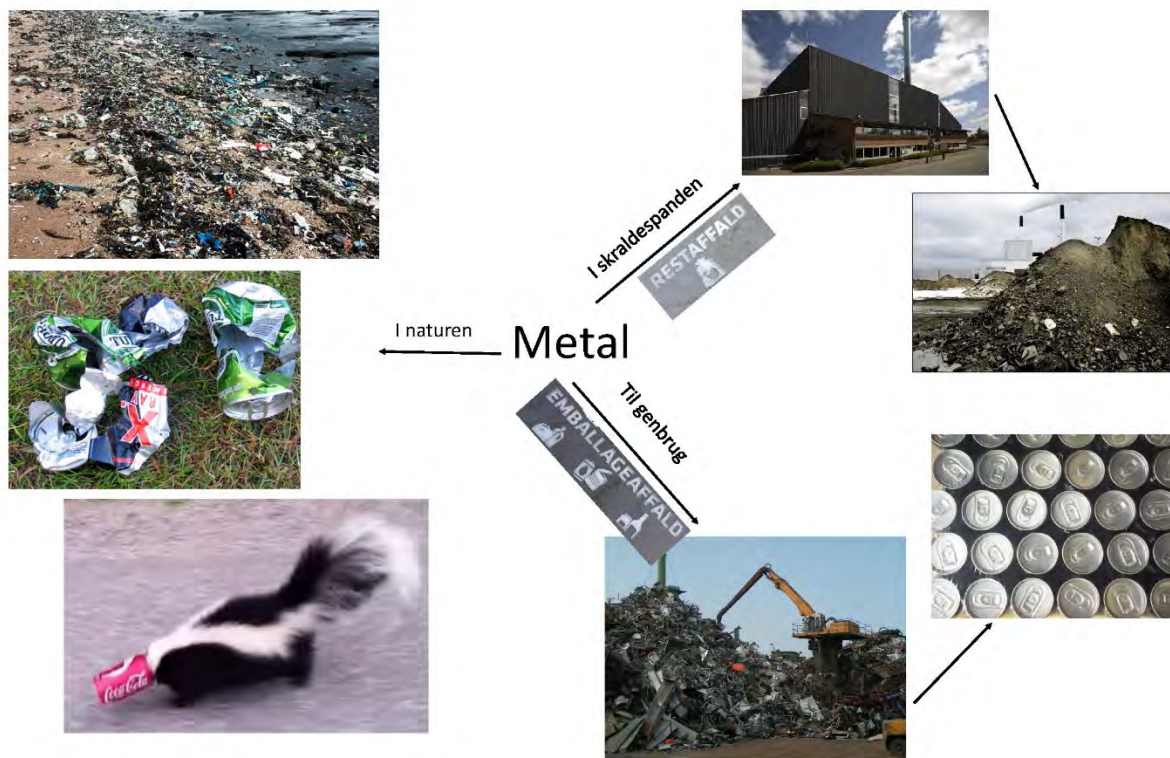
Lille film fra Viborg om skrald i naturen: www.youtube.com/watch?v=kZCEAM8B2YY

Oversigt over undervisningsmaterialer om affald og ressourcer til daginstitutioner og skoleklasser:

<http://genanvend.mst.dk/media/178071/folder-med-materialeoverblik.pdf>

Figur til snak om metal i naturen, i skraldespanden og til genbrug:

Snak fx om:

Metal i naturen

Metal i naturen er grimt, og bliver liggende i meget lang tid.

Det forsvinder ikke, men bliver til mindre stykker, som spredes.

Metal, som ender i grøften, bliver klippet, når grøftekanten klippes.

Det giver skarpe kanter, som kan skære køers maver, hvis de spiser dåserne.

Dyr kan sidde fast i dåser.

Metal til forbrænding

Metal kan ikke brænde. Når metal ryger i restaffald (og dermed i forbrændingen), bliver det blandet, så det er svært at smelte til nogle nye ting. Det er stadig affald.

Metal til genbrug

Metallet sorteres efter om det fx er aluminium eller jern.

Smeltes til nye dåser, låg, jernbaneskiner, m.m.

Omsmelting bruger ca. 12 gange MINDRE energi, end hvis den samme mængde metal skal udvindes fra miner som nyt metal.

Der findes kun en begrænset mængde metal på jorden, så det er vigtigt det genbruges og ikke ender i naturen.

Figuren kan også findes her: www.skanderborg.dk. Søg på "Bæredygtighed i børnehøjde".

Figur til snak om glas i naturen, i skraldespanden og til genbrug:

Foto ræv: holddanmarkent.dk

Snak fx om:

Glas i naturen

Dyr kan sidde fast i glas. De stikker måske hovedet ind i glasset for at slikke nogle madrester, og så kan de ikke få hovedet ud igen.

Glas forsvinder aldrig, men kan knuses i mindre stykker, som spredes.

Knust glas har skarpe kanter, som mennesker og dyr kan skære sig på.

Ræven er gået efter madrester i bunden af en glaskrukke; har fået knust glasset, men beholdt kraven.

Glas til forbrænding

Glas kan ikke brænde. Det kan smelte og ender i restaffaldet (slaggen) fra forbrændingsanlægget. Det vil sige, det er stadig affald.

Glas til genbrug

Glasset sorteres og genbruges som det er, eller det smeltes til nye flasker og glas.

(Vinduesglas er en anden slags glas, og kan IKKE omsmeltes til noget nyt. Det skal på "varigt deponi", dvs. lossepladsen.)

Figuren kan også findes her: www.skanderborg.dk. Søg på "Bæredygtighed i børnehøjde".

Figur til snak om plastik i naturen, i skraldespanden og til genbrug:

Snak fx om:

I naturen:

Plastik på strandene og i havet.

Dyr kan komme i klemme, som skildpadden, der har fået plastik om maven som lille og derfor ikke kan vokse rigtigt.

Dyr spiser det, så de ikke får rigtig mad. Plastik fylder maven og kan ikke bruges til at leve og vokse af.

På Renosyd/forbrændingen:

Plastik kan brænde. Renosyd laver ilden om til strøm og varme, som vi får ud af stikkontakten og i radiatoren.

Plastik er lavet af olie. Så det svarer til at brænde olie af. Afbrænding af olie er ikke godt for klimaet.

Til genbrug:

Plastikken bliver smeltet om, fx. til nye flasker, til plastikmøbler og til fleece-trøjer.

Så kan plastikken bruges flere gange, inden den til sidst bliver så ødelagt og beskidt, at den hellere skal brændes af, så der kommer energi ud af det.

Figuren kan også findes her: www.skanderborg.dk Søg på "Bæredygtighed i børnehøjde".

Mad

Muligheder for at nedbringe madspild og CO₂-udledning:

- Konkurrence stuerne imellem om hvor lidt mad (i vægt), der er tilbage efter frokost. Det kan være med til at fadene bliver tømt, inden der hentes nyt, og at der kun smøres det antal ekstra madder, som ønskes.

Vejeskema til madrester på hver stue. Børnehuset Viften.

- Grøntsager er bedre for miljø og klima end kød. Og det er sundt.
- Økologi og vegetarretter tænkes ind i dagligdagen. Hvis man skærer ned på kødet, behøves det ikke at være dyrere.
- Mad på bål, hvor børnene selv er med til at snitte og kokkerere samtidig med snakken om, hvor maden kommer fra osv.
- Madrester med hjem til dyr, fx kaniner eller høns.
- Hold høns på legepladsen, så børnene ser, hvordan madrester, der gives til hønsene, kan blive til æg.
- Kompostbeholdere med rottesikker bund (rist i bunden) opstilles som alternativ for høns, hvor madrester kan kommes i og efterfølgende bruges i fx plantekasser/urtehave.
- Lav køkkenhave og plantebærbuske og frugttræer.
- Dyrk karse i vindueskarmen.
- Hellere tage mindre mad flere gange, end levne.
- Lav mad efter hvor mange børn, der faktisk er mødt op.

Se her hvordan man kan få afskårne grøntsager til at spirer:

<https://dn.dk/nyheder/genbrug-dit-kokkenaffald/>

Ressourcer

Ideer:

- Engangsservice: Forældre medbringer selv service til arrangementer. Det sparer engangsservice og/eller oprydning/opvask i institutionen.
- Spar på sæben. Snak om kun at trykke én gang på sæbedispenseren. Sæt mærkat på dispenseren med et 1-tal.
- Strikkede mundklude – strikkes af voksne/personale, som ønsker at strikke i fritiden.
- Laminering erstattes af billed-rammer, som kan genbruges til andre papirer. Eller brug plastlommer.
- Børnene medbringer drikkedunk hjemmefra hver dag. Det sparer kopper og vask af kopper. Dunken sættes i køleskabet om morgenen sammen med madpakker. De kan sættes frem sammen med madkasserne, når børnene skal hjem.
- Hav hylde til børnenes kopper med navne. Kopperne vaskes en gang om dagen.
- Brug begge sider af tegnepapiret.
- Overvej om nye ting, f.eks. legetøj er nødvendige.
-

Foto: Symbol på papirhåndklædeholder for kun at tage et stykke, Børnehuset Eskebækparken

Papir bliver lavet af træ, jo mere papir, jo flere træer fældes. Fredensgård.

Udstilling af mængde af brugte papirhåndklæder i løbet af ugen. Bemærk hvordan der bliver mindre i løbet af ugen. Børnehuset Eskebækparken

Bøtte i garderoben med dagens "fangst" af madpakkepapir, emballage m.m. Bison.

Udstilling af emballage efter hhv. fællesfrugt og egen frugt. Børnehaven Tusindfryd

Genbrug

- Jagt i børnehaven efter ting der kan bruges kreativt.
- Hav en fast genbrugsreol, hvor børnene har fuld disposition til at bruge, hvad de lyster, og en ansvarlig voksen til at fylde nye ting i reolen.
- Bed forældre om materialer til genbrug.
- Lav kreative ting af genbrugsmaterialer, fx glas, gl. sko/gummistøvler, mælkekartoner, m.m.
- Vindspil laves af genbrugsmaterialer – dåser, glas osv.
- Besøg genbrugspladsen. Fx har Værdiparken i Skanderborg en person, som lærer børnene at sortere, og de har quiz/skattejagt.
- Annoncér efter legetøj på Facebook på lokal "købes, sælges, byttes".
- Sælg glemt tøj til forældrene, fx til sommerfest.
- Lav instrumenter af kapsler.
- Køkken- og wc-ruller kan bruges til fx musikinstrumenter.
- Indsamling af ting til f.eks. Røde Kors eller U-landshjælp
- Lav biler af affald, fx mælkekartoner, kortpropper, kapsler og plastikbakker.
- Lav "vaskehal" på legepladsen af paller og plastik i strimler, som børn kan køre deres gokarts igennem.
- Lav højbede af genbrugstræ
- Lav sokke-dukker
- Forældreinddragelse til fx at bygge ting på legeplads af genbrugsmaterialer som fx træpaller.
- Legetøj gives videre til andre børn
- Kurv, som forældrene kan putte genbrugsting i. Fx garnrester, papir, perler/perlekæder, legetøj.
- Værdicentralen/genbrugsbutikker har billigt og godt legetøj – og stor udskiftning.
- Skofri og blå-futte-fri børnehave med skohylder til forældrene og sko i børnenes rum.

Genbrugsbutik Møllegades Børnehave

Genbrugsbutik af
mælkekasser og diverse
emballage

Købmand og kunde

Pengekasse med hjemmelavede penge

Hegn ved butikken – lavet af genbrugsplast

Foto: Planche til udstilling
april 2017 om hvordan
Børnehuset Bifrost har lavet
papir

Foto: Uhyrer af mælkekartoner

Insekthotel hos Skovtroldene

Insekthotel hos Skovtroldene

Foto: Insekthotel af tomme dåser med insektvenligt materiale i, Børnehuset Bifrost 2017

Foto: Uro klippet ud af mælkekartoner, Børnehuset Bifrost

Snak om affald hos Børnehuset Bakketoppen, marts 2016

Troldehoveder lavet af æggebakker, klister og stivelse.
Børnehuset Skovtoldene

Huse af genbrugstræ. Møllegades Børnehave

Bareddygtighed i børnehøjde
Vuggestuen Bifrost
Bondegård af mælkekartoner, Vuggestuen Bifrost 2017

Skønne figurer af genbrug. Voerlagedgård Børnehave

Bus af brugte møbler

Energi

- Lav vindmøller i papir
- Besøg fjernvarmeværket
- Undgå at bruge strøm overhovedet i en hel dag (dog ikke køleskabe og fryser). Hvad betyder det for dagligdagen? Hvad kan man gøre i stedet?
- Udelivsbørnehaver: Mudrede flyverdragter hænges op under tag udenfor, hvor forældrene ved afhentning kan børste dem af med en stiv kost, så de ikke behøves at vaskes eller svine andre steder!
- Brug "klimahelte-triben" til at snakke med børnene om energi:

HJEMVENDT FRA EN LANG OG FORRYGENDE KLIMAFEST, INDSEER KLIMA-HELTEN, AT HAN NOK KOM LIDT FOR HURTIGT UD AD DØREN

Tegnet af Lars Rasmussen, Skanderborg Kommune

- Spar på energien ved at slukke og dæmpe lys. Tænd kun lys i områder med aktivitet. Det dæmper også voldsom adfærd.
- Radiatorer i samme rum bør stå på samme temperatur
- Sluk apparater/pc-spil, der ikke bruges
- Luft effektivt ud i kort tid (fugtig luft kræver mere energi at varme op). Brug evt. udluftnings-ur (papskive med viser, der flyttes efter antal min. udluftning.)
- Gå eller cykl ture ud af huset, så førskolebørnene lærer at cykle.

Udluftningsur

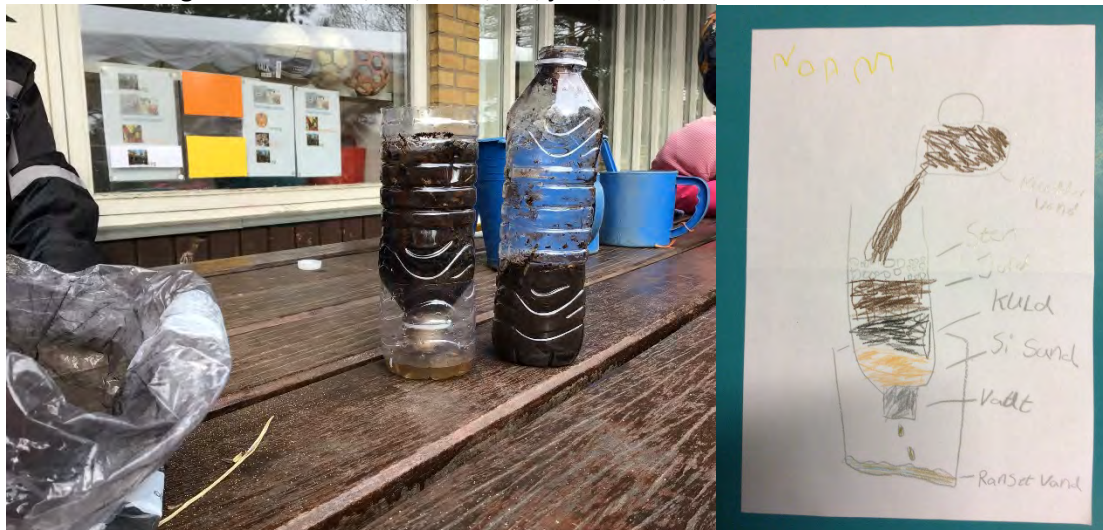
Vand

- Vandmålere af plastflasker, der er skåret op i bunden og vendt på hovedet.
- Hvert barn har selv drikkedunk med hver dag med navn, som bruges til at drikke af hele dagen, også ved maden, så der spares på unødvendig opvask.
- Opsamling af regnvand i beholdere/tønder som bruges til leg med vandbaner, vanding af blomster osv.
- Vask hænder i koldt vand
- Snak med børnene om kun at tænde for vandet, hvis de bruger det.
- Vis med vand i beholdere forskellen ml. hhv. lille og stort skyl i toiletet.
- Snak om vandmiljø. Hvordan er forureningen af vandløb og søer, og hvilke dyr kan leve/ikke leve der.

Se hvordan vand kan renses

... Et primitivt renseanlæg i en plastikflaske kan rense vandet.

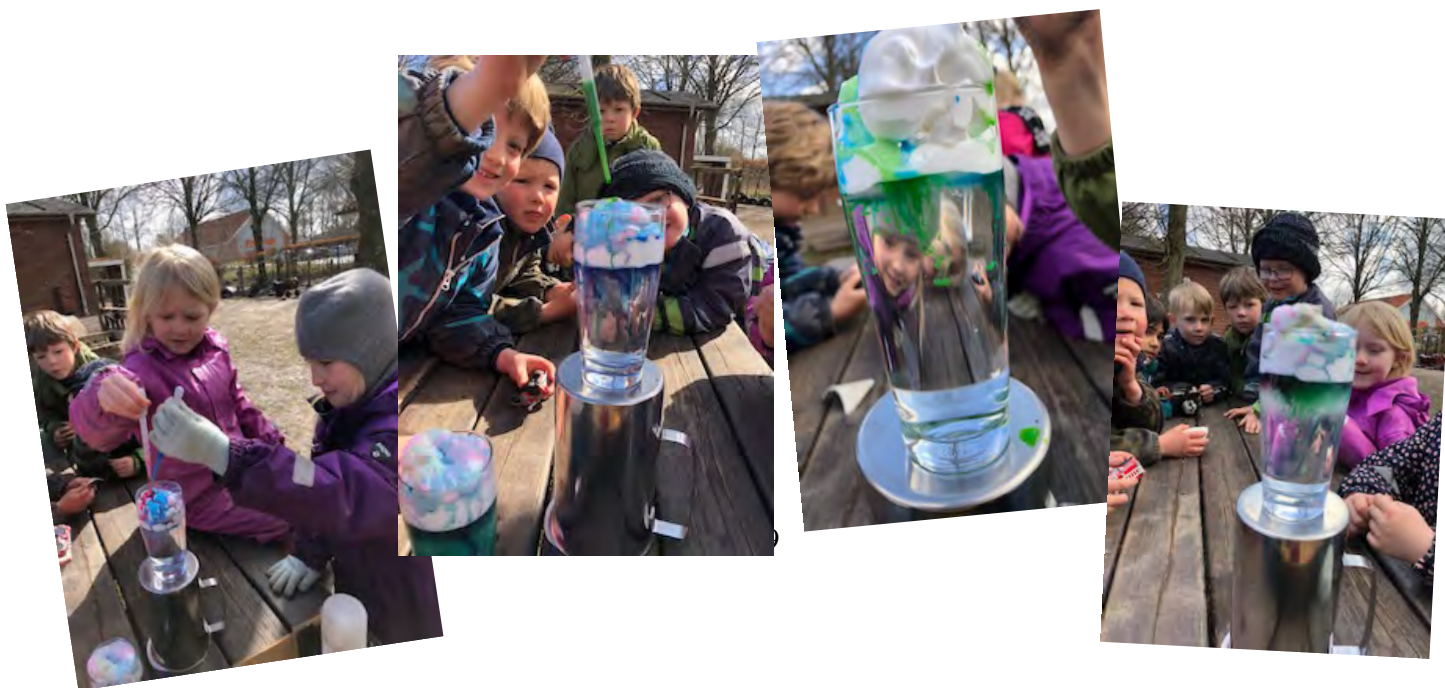
Materialer brugt: Plastikflaske, vat, sand, kul, jord, sten, beskidt vand.

En regnsky i et glas vand.

... Se hvordan det "regner" ned fra barberskummet når det ikke kan holde på mere væske- ligesom en regn- eller anden nedbørssky.

Materialer brugt: glas, vand, barberskum, pipette og frugtfarve.

Se hvordan vandet suges ind i glasset

... så vandet kun er inde i glasset og ikke "udenfor". Vandet suges ind i takt med, at ilten i glasset bruges. Når der ikke er mere ilt tilbage slukkes flammerne.

Materialer brugt: en flad tallerken, rent syltetøjsglas, to lys stykker i forskellige str., tændstikker og vand. Hvilket lys slukkes først?

Samt en god dialog omkring:

-Ild, Brand, Brandmænd, røg. Hvorfor og hvordan vand kan være med til at slukke brand m.m.

Se forskellen på varmt vand og koldt vand

... Det varme vand stiger og fylder ballonen og i det kolde vand forbliver eller mister ballonen luften og der skabes ikke fordampning/luft.

Materialer brugt: ballon, halveret flaske, koldt og varmt vand.

Film om vand

Film om [renseprocessen i renseanlæg](#).

Film om vandets kredsløb: [Paxi – Vandets kredsløb](#)

Vandland hos Elverhøj

Velvære i institutionen

Støj

- Gulvtæppe på gulve og i legetøjskasser
- Duge på borde
- Stemmemeter fra høj til lav
- Dæmpe lys. Lys i koncentrerede zoner – andet lys slukket

Velvære i øvrigt

- Arbejde socialt med børnene ved fx at lære dem at rydde op til de næste, inkluderende fællesskaber osv.

Naturaktiviteter

Se 250 naturaktiviteter hos Friluftsrådets "Grønne Spirer" for daginstitutioner her:

<https://groennespirer.dk/naturaktiviteter>

Agent-kapper og historiefortælling

Agent-kapper

Silas fra Børnehuset Bakketoppen med agent-kappe på

Agent-kapper kan gå på omgang til børnene, hvor de får en særlig opgave. Opgaven kan være i institutionen og/eller derhjemme. Små børn skal kun have én opgave. Snak med børnene om hvilken.

Fx:

- Sluk lyset i rum, der ikke bruges
- Sorter affald rigtigt
- Saml affald
- Sluk for vandhanen under tandbørstning
- Korte brusebade
- Sluk fjernsynet/pc/spil, når ingen bruger det

Resultater af missionen bør samles op, fx til morgensamling.

Historiefortælling

Pædagog i Børnehuset Bakketoppen tegner børnenes historiefortælling om to, der går tur i skoven, laver ild og glemmer den

Når man har talt om et emne, kan historiefortælling om emnet være en form for synlig læring. Lav en historie om emnet sammen med børnene. Pædagogen tegner. Fortæl og tegn.

Skraldesange

Genbrug er en leg

Mel: Mon du bemærket har hvad der på loftet var

Tekst: Lærke, Mette og rød gruppe på Bjedstrup Skole

Mon du bemærket har
Hvad det med genbrug er
Det er de mange ting
Som vi så bruger igen
Du siger højt "halløj"
Til mig i genbrugstøj
Det er jo super sejt
Genbrug er en leg

Mon du bemærket har
Hvad vi nu fundet har
Det her i grøften lå
Og vi det alle så
Nu er det samlet op
Så det er helt i top
I spanden her hos mig
Genbrug er en leg

Mon du bemærket har
Hvad vi sorteret har
En masse fine ting
Som lå og flød omkring
Metal, papir og glas
Er nu lagt pænt på plads
Sorteret hver for sig
Genbrug er en leg

Mon du bemærket har
Hvad der på bordet var
Det var den grønne skål
Som var til frugt og kål
Æbler, banan og bær
Her i komposten er
Det har forvandlet sig
Genbrug er en leg

Fætter Mikkel – På en skrammelplads

På en skrammelplads
mellem jern og glas
og en masse andet affald,
Fætter Mikkel gik,
mellem rustent blik
med en sæk og med et syvtal.

Og der lød en skøn musik,
der hvor Fætter Mikkel gik.
Og så spilled' han
på en gammel spand,
for han var en spillemand.

Det var fuglesang,
der i luften hang,
over hele skrammelpladsen.
Det var skønt kan du tro,
det var stereo,
Fætter Mikkel brummed bassen

Og der lød en skøn musik,
der hvor Fætter Mikkel gik
Og så spilled' han
på en gammel spand,
for han var en spillemand.

Skraldehistorier fra Skanderborg

Et eventyr om kongeligt genbrug, som endte med at blive til en by

Af: Stine Hagen Kongsted, Museumsformidler ved Museum Skanderborg, Adelgade 5, 8660 Skanderborg

Der var engang en konge. Han hed Frederik d. 2. Han havde mange slotte rundt omkring i Danmark. Dengang rejste kongen nemlig rundt i hele landet, så han kunne vise, at det var ham der bestemte, og alle de steder han kom, skulle han have et sted, han kunne bo.

I Skanderborg havde han dog ikke et slot. Her lå der i stedet en gammel og slidt middelalderborg. Det ville han lave om på. Derfor bestemte han, at borgen skulle bygges om til et smukt og prægtigt slot, som skulle være en konge værdigt. Der var dog et problem, for det var meget dyrt at lave sådan et slot, som kongen drømte om. Der skulle nemlig laves en masse nye mursten og andet byggemateriale, og den slags koster mange penge. Hvad skulle han dog gøre?

Kongen og hans rådgivere kløede sig i skæget og tænkte så det knagede. Til sidst var heldigvis én der råbte: *"jeg har en idé!"*. Alle blev helt stille. De var lutter øren og meget spændte på, hvad det mon var for en idé. Og I kan tro, at det var en rigtig god idé.

Sagen var nemlig den, at der i nærheden af Skanderborg, som faktisk slet ikke var blevet til en by endnu, lå et gammelt munkekloster. Et munkekloster er sådan et sted, hvor der kun må bo mænd, som tror på, og arbejder for Gud hele dagen lang. Og nu var det sådan, at der ikke længere boede en eneste munk på klosteret, som derfor var helt tomt og ubrugt. Så ham der havde fået idéen sagde, at: *"fordi klosteret ikke længere bliver brugt, kan kongen jo bare bestemme, at det skal rives ned. Og så kan han genbruge de gamle fine røde mursten til det nye slot"*.

Og det gjorde kongen. Han beordrede at klosteret skulle rives ned, og at et stort slot skulle bygges af genbrugsmaterialer. Så sådan gik det til at det store kongeslot blev bygget, og her tilbragte kong Frederik, hans kone Dronning Sofie og deres syv børn meget tid med f.eks. at gå i kirke, tage på jagt eller sejle i Skanderborg Sø.

Efter kongens død blev slottet brugt af forskellige konger og deres familier i mange mange år. Men til sidst var slottet efterhånden både gammelt og slidt, og kongefamilierne kom ikke længere til Skanderborg. Derfor blev slottet solgt til en mand, som besluttede, at det skulle rives ned. Det var lidt ærgerligt, men til alt held lod han kongens gamle kirke stå – og den kan I stadig se den dag i dag. Det er den kirke, der hedder Skanderborg Slotskirke, som nogen af jer måske kender?

Og heldigvis var manden faktisk ret klog. Ligesom den gamle kong Frederik, vidste han, at de gamle mursten ikke fejlede noget, og at de fleste af dem sagtens kunne genbruges. Så da der på et tidspunkt skulle bygges nye huse i Skanderborg, der efterhånden var blevet en rigtig by, blev de gamle mursten atter genbrugt... Det var da smart, ikke?

Se det er, hvad jeg vil kalde en god og klog genbrugshistorie, som vi alle sammen kan lære af, for murstenene levede lykkeligt til deres ende, og har givet mange mennesker et hjem at bo i. Og hvis I en dag går igennem Skanderborg, kommer I måske forbi den gamle Slotskirke eller husene i den gade, der hedder Borgergade, og så ved I, at her er der spor efter meget gamle dages genbrug. For hvorfor smide noget ud, som sagtens kan bruges igen eller af andre end én selv?

Den store skraldespand i Skanderborg Sø

Af: Stine Hagen Kongsted, Museumsformidler ved Museum Skanderborg, Adelgade 5, 8660 Skanderborg

Engang for meget længe siden, skulle menneskene selv lave alt, hvad de havde brug for. Det gjaldt både mad, tøj og forskellige ting og sager. Den tid kalder vi for stenalderen, og det gør vi fordi mennesker lavede deres knive, økser og pile af sten. Når vi har brug for nyt tøj, nye ting eller mad, går vi for det meste ned i en butik og køber det. Så livet i stenalderen var helt forskelligt fra vores liv i dag. Det er faktisk helt mærkeligt at tænke på, men på den tid havde menneskene hverken genbrugspladser, skraldemænd og skraldebiler. Så når de skulle af med affald, smed de det da bare i naturen, og så tænkte de ikke mere over det. Det var ikke så godt! Heldigvis var alt deres affald lavet af ting, der stammede fra dyrene eller naturen, så det forurenede ikke på samme måde som plastik ville gøre.

Allerede i stenalderen boede der mennesker i Skanderborg. De boede ved et sted, der i dag kaldes Ringkloster. Det ligger ved Skanderborg Sø, hvor træerne dengang stod meget tæt. Der var faktisk en hel urskov. Og her havde menneskene en fin lille lejr, hvor de lavede bål, spiste dejlig mad og havde det rart. Det ved vi, fordi de smed deres affald ud i søen, hvor det meste blev liggende indtil der mange tusinde år senere, var nogle arkæologer, der fandt det! En arkæolog er forresten sådan en, der graver i jorden, og finder spor efter gamle dage. Og fordi affaldet ikke rådne væk, men blev fundet igen, kan vi altså fortælle en masse om stenalderen, og vi kan også fortælle, at Skanderborg Sø var én stor skraldespand dengang. Det sidste lyder egentlig ikke så rart.

Så når stenaldermenneskene skulle have mad, måtte de altså selv skaffe det. Og hvis de skulle få lyst til kød, måtte de gå på jagt efter vilde dyr med bue og pil, og bagefter stege fangsten over bålet. Det er noget vi ved, fordi der lå knogler fra vildsvin, hjorte og urokser sammen med gamle pilespidser i søens affald. Desværre er uroksen uddød, men så er det jo spændende, at vi kan finde spor efter den – er det ikke rimeligt sejt!?

Når de så havde jaget, dræbt og stegt deres bytte på bålet, så spiste de dyrenes kød og brugte pelsen til tøj. Knoglerne og gevirerne brugte de til at lave økser og andre ting af. De har altså været ret seje, for tænk sig, de har brugt alt det, de overhovedet kunne, fra de dyr de fangede. Men det de ikke kunne bruge eller, smed de altså ud i søen.

Det var også sådan, at hvis et af børnene legede vildt, og måske kom til at ødelægge en af de fine lerpotter, så smed de skårene ud til alt det andet affald – for det der med at sortere affald, var slet ikke opfundet endnu. Og så er en lerpotte forresten ikke sådan en man tisser i, det er faktisk en slags skål eller gryde af brændt ler, som blev brugt, når der skulle laves mad over bålet.

Og så skulle man jo egentlig tro, at alle de knogler og alt det andet affald, som de smed i søen, bare ville rådne væk, eller forsvinde af sig selv. Men det gjorde det altså ikke. For som I nok kan høre, har vi fundet deres affald. Og det der ikke er rådnet væk, eller er blevet fundet af de der arkæologer, det ligger der endnu.

Se det er værd at huske næste gang, vi har madaffald eller glasskår eller noget helt tredje, vi skal af med. For det vi smider i naturen, bliver liggende eller tager meget lang tid om at forsvinde. Så selvom det er spændende, at vi kan fortælle om stenalderen ved at kigge på deres affald, skal vi ikke gå og smide vores affald i Skanderborg Sø eller andre steder i naturen. Det er nemlig bedst, at vi sorterer og putter vores affald i den rigtige skraldespand, så det ikke ligger og forurenar vores smukke natur.

Den store krig og soldaternes affald i Skanderborg Dyrehave.

Af: Stine Hagen Kongsted, Museumsformidler ved Museum Skanderborg, Adelgade 5, 8660 Skanderborg

En gang for lang tid siden var der en stor krig. Den kalder vi 2. verdenskrig, fordi det faktisk var hele verden, der var i krig. Dem vi var i krig med var Tyskland, og det var, kan I nok forstå, ikke særlig sjovt. Men heldigvis er vi gode venner med Tyskland i dag, og den store krig har været slut i rigtig mange år.

Men dengang der var krig, der kom krigen og soldaterne også til Skanderborg. Her opdagede de tyske soldater, at der var en fin skov. Det er den skov, der hedder Skanderborg Dyrehave. Her ville de gerne være, og derfor indhegnede de hele skoven. Og så lavede de en lejr med en masse træhytter, hvor der var kontorer og soveværelser og alt muligt andet. Herfra skulle de holde øje med flyvemaskiver.

Skoven ville de gerne have for sig selv, og de bestemte, at det kun var deres venner der måtte være i skoven. Så for at holde alle de andre ud af Dyrehaven var det ikke helt nok bare at hegne den ind. Så de gravede også nogle store huller i jorden. De var så store, at der kunne sidde en voksen mand i dem. Det har sikkert taget lang tid at grave sådan et stort hul! Den slags huller har et mærkeligt navn, de hedder nemlig løbegange. Herfra kunne soldaterne holde øje med, om der skulle være nogen, der forsøgte at snige sig ind i Dyrehaven, selvom de ikke måtte.

Nogle gange kunne dagene vidst virke meget lange, når soldaterne skulle sidde dernede i hullerne og holde vagt. Så indimellem har de siddet og spist mad eller drukket og lavet forskellige ting, for at få tiden til at gå hurtigere. Det er der nemlig noget der tyder på, for soldaterne glemte at rydde op efter sig, dengang krigen sluttede, og der blev fyldt jord i hullerne. Og de ting de glemte, kan fortælle os noget om, hvad det egentlig var de lavede, når de sad i hullerne.

Alt det har vi fundet ud af, fordi der har været arkæologer på opdagelse i Dyrehaven. Faktisk ligesom de var det ved Skanderborg Sø. I Dyrehaven fandt arkæologerne mange spor efter soldaterne. For nede i de gamle huller lå der nemlig alle mulige mærkelige sager og forskelligt affald. Der var både gummislanger og noget ledning, som vi ikke helt ved, hvad de har brugt til. Og så lå der også glasflasker, hvor der vist har været en meget stærk drik i, som hedder Cognac, og som nogle voksne godt kan lide at drikke. Der var også gamle jerdåser, der nok har været mad i, og så var der også æggeskaller. Tror I måske, de har spist deres madpakker nede i hullet, eller hvad tror I de har lavet?

Men det var altså ikke det eneste sted, de havde smidt deres affald. For selvom der egentlig var en losseplads i Skanderborg dengang, så var soldaterne ikke ret gode til at aflevere deres affald der. Det var også noget af det arkæologerne fandt ud af, da de gravede efter spor i Dyrehaven. Der fandt de nemlig sporene efter, noget de kalder et affaldshul. Det er altså skørt med alle de mærkelige navne, synes I ikke?! Et affaldshul er et hul, som er blevet gravet, for at mennesker kan smide deres affald deri. Og nede i soldaternes hul var der fyldt med alt muligt affald. Det var hverken sorteret, smidt på lossepladsen eller rådnet væk, men lå der stadig efter lang tid. Og der lå både ødelagt porcelæn, gamle læderstøvler, glasskår, ledninger, en ovnlåge, patroner fra en riffel, en tube skocreme og dyrekugler, som var blevet til overs fra madlavningen og meget meget mere.

Det var altså ikke særlig godt. For naturen og dyrene har ikke godt af, at der ligger affald rundt omkring. Heller ikke hvis vi graver det ned, og glemmer alt om det. For som I har kunnet høre i de tre fortællinger, så forsvinder affaldet ikke af sig selv, bare fordi vi smider det ud, og derfor skal vi være rigtig glade for, at vi er blevet meget klogere i dag. Og at der er nogle dygtige mennesker, der ved præcis, hvad vi skal gøre med vores affald, og som kan lære os om det.

Lossepladser gennem tiderne i Skanderborg

Fra Skanderborg Leksikon. Notat af Børge Rasmussen. 2004. Skanderborg Historiske Arkiv

Lossepladsen på Oddervej ved Skårup ca. 1985.

Før 1900 blev affald smidt på gaden, hvor det blev endevendt af fattigfolk og løsgående hunde, inden det fra tid til anden blev fjernet af "Skraldemanden" og bortkørt.

Latrin fra lokummerne blev opsamlet i kuler og tømt af "Natmanden" i spande, som han bar ud til sin vogn. Latrinen blev kørt ud til bønderne, der brugte den som gødning. Efter 1900 blev skrald samlet ofte af en landmand, som kørte til huller i hans jord eller slugter ved ejendommen.

Den første organiserede kommunale losseplads fandtes ved Birkevej – Sortesø, antagelig fra 1920. Affaldet blev uden sortering fyldt i Sorte Sø. Dette førte til mange ulemper, rotter, lugt, m.v. Fronten på lossepladsen blev søgt afdækket med fyldjord.

I august 1940 bliver der under indtryk af krigen, etableret en indsamlingsordning af spild gennem L A B (Landsforeningen til Arbejdsløshedens Bekæmpelse). Der blev bygget et hus, hvor det indsamlede spild blev sorteret og kogt til svinefoder.

Lossepladsen flyttede i 1967 til Skårup. Spildhuset ved Sorte Sø blev afbrændt ved en civilforsvarsøvelse.

Lossepladsen i Skårup i den tidligere Fruering - Vitved sognekommune blev anlagt i en nedlagt grusgrav. Der var kommunalt tilsyn med pladsen indtil 1980, hvor Renosyd overtog renovationen. Arealet afdækkes med jord og er forsøgt tilplantes med graner.

Reno Syd oprettedes i 1980 og havde som sin første opgave at etablere en kontrolleret losseplads i den store grusgrav i Skårup. Lossepladsen er siden blevet godkendt til lagerplads for kloakslam for 7 kommuner. I 1983 bygger Reno Syd et forbrændingsanlæg ved Norgesvej, hvor der af affaldet fremstilles fjernvarme og senere strøm.

I 1989 oprettes den første genbrugsplads, hvor borgerne kan aflevere alle former for privat affald. Der gennemføres indsamling af storskrald, papir og haveaffald.

De tidligere sognekommuner har siden 1970 haft sine egne lossepladser. Ousted - Tåning i Horndrup. Skanderup - Stilling ved Mesingvej og ved Lynghøjvej. Hylke ved Grusløkkevej. Fruering - Vitved ved Præstevejen. Her ud over har der været en del små private pladser.